

**Shnops and Lollipops:
Are They Permitted in Shul?
בענין אכילה ושתיה בבית כנסת**

יהודה ברוך טוכמאן

**שבת פרשת תרומה
February 20th, 2010**

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כח עמוד א (1A)

גמרא. תנו רבנן: בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש: אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן....אמר רבי אסי: בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין, ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש....ואין יואותין בהן, אמר רבא: חכמים ותלמידיהם מותרין. דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי בי רבנן - ביטא דרבנן, ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלו שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא. עיילי לבי כנישתא. אמרי: האי דעיילין לבי כנישתא - לאו משום מיטרא, אלא משום דשמעתא בעא צילותא כיומא דאסתא

רש"י מסכת מגילה דף כח עמוד א (1B)

אין אוכלין בהן כו' - ולא גרסינן ואין אוכלין בהן דכולהו פירושא דקלות ראש הן, לשון קלות שמקילין אותה.

טור אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנא (2A)

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה ואין אוכלין ושותין בהן ולא נאותין ולא מטיילין בהן ולא נכנסין בהן בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים ותלמידי חכמים מותרין לאכול ולשתות בהן

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יא הלכה ו (2B)

בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה, ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין יואותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדחוק.

ביאור הגר"א אורח חיים סימן קנא (2C)

כגון כו'. רמב"ם וטור וגו' ואין אוכלין כו' דלא כרש"י:

הגהות אשרי מסכת מגילה פרק ד סימן ז (3A)

אבל באור זרוע כתוב דאינהו מחמירין אנפשייהו הו אע"פ שהיה מותר אפילו בישובו, ומותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפילו בני אדם שאינן תלמידי חכמים, ואין זורעין בו אפי' נחרבו כי בזמן גדול הוא אי לאו דבנה משבעה טובי העיר מא"ז:

ר"ן על הרי"ף מסכת מגילה דף ט עמוד א (3B)

בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות, אין לפרש שיהא מותר לנהוג בהן קלות ראש בחרבןלפיכך פירש הרמב"ן ז"ל שעל תנאי הן עשויות היינו לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשכיבם שם מותר וה"ה לכל צרכי עניים לפי שעה וכדאמרין בפרק ערבי פסחים [דף קא א] לאפוקי עניים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן חכמים מותרין ליהנות בהן והוא שהוצרכו להם כגון שהיה מקום דחוק לתלמידים אבל שלא בשעת הדחק אסור כדמוכח עובדא דרבינא ורב אדא בר אהבה אע"ג דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ה"מ בשעת הדחק וכאן לא היה דחוק כל כך ואע"ג דאמרין חכמים ותלמידיהו מותרין משמע לי דהיינו בכהמ"ד ולפי שעומדין שם כל היום כדאמרין מאי בי רבנן ביטא דרבנן אבל בהכ"נ לא:

בית יוסף אורח חיים סימן קנא (4)

ורבינו כתב סתם דת"ח מותרים לאכול ולשתות בהם ולא חילקו. אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהלכות תפילה (ה"ו) חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדחוק. ומשמע מדבריו דשלא מדחוק לא. וכן משמע מדאינתא התם בגמרא (מגילה שם) דרבינא ורב אדא בר מתנה..
.....אלמא דאי לאו משום דשמעתא בעי צילותא לא הו עיילי לבית הכנסת מקמי זילחא דמיטרא, וטעמא דאי משום דזילחא דמיטרא לא חשיב דחוק שהרי כמה אנשים הולכים בשוק בשעת הגשמים ואינם נמנעים, אבל הגהות אשרי (סי' ז) כתבו בשם אור זרוע (הל' ביהכ"נ סי' שפח) דאינהו הו מחמירי אנפשייהו אע"פ שהיה מותר, וכתבו עוד שמותר לאכול ולשתות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אפילו בני אדם שאינם תלמידי חכמים, ומיהו מדברי התוספות (ד"ה בתי כנסיות) והרא"ש (שם) גבי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות נראה שמן הדין עשו כן ולא משום תומרא..... והר"ן (ט' ד"ה בתי כנסיות) כתב גבי הא דרבינא ורב אדא ואע"ג דבתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות הני מילי בשעת הדחק וכאן לא היה דחוק כל כך, ואע"ג דאמרין חכמים ותלמידיהם מותרים משמע לי דהיינו בבית המדרש שעומדים שם כל היום כדאמרין (מגילה כח): מאי בי רבנן ביטא דרבנן אבל בית הכנסת לא עכ"ל:

ב"ח אורח חיים סימן קנא (5)

וראה לפע"ד דמפני הגשמים אע"פ שהוא מדוחק אסור אפילו לתלמיד חכם כדחזינו בהנהגו רבנו דלא היתירו אלא משום דשמעתתא בעיא צילותא. והיינו טעמא דמפני הגשמים או מפני החמה היו זילותא טפי כיון דאינו תשמיש לצרכו אלא הצלה והגנה שלא יצטער איכא קלות ראש גמור הילכך לא שרי אפילו לתלמיד חכם. אבל כל שאר צרכים שאדם משתמש בהם שרי לתלמיד חכם דלהכי קרי ליה ביתא דרבנו כאדם שמשתמש בביתו כל מה שצריך לתשמישו. אבל אכילה ושתייה בלבד הוא דאמר הרמב"ם דחכמים ותלמידיהם אין מותרין בהם אלא מדוחק. ונראה דכתב כך משום דהוה קשיא ליה דהכא תניא אין אוכלין ואין שותין בהו. ובירושלמי אמרין שהיו אוכלים בהם בעיבור החודש ובעיבור השנה ומפרש הרמב"ם דבירושלמי מירי מדוחק שלא היה להם בית גדול ורחב לסעוד שם כמו בבית המדרש. וכן הך דערבי פסתי: דאורחין אכלי ושותו וגמו בבי כנישתא מיירי נמי מדוחק שלא היה להם לאורחים עניים מקום ללון שם כי אם בבית הכנסת ובית מדרש זאת היא דעת הרמב"ם. אבל דעת רבינו אינה כן אלא אפילו אכילה ושתייה מותר לתלמיד חכם אפילו שלא מדוחק ואע"פ דאית בהו קלות ראש ביותר כדכתבו התו' (כח ב) בד"ה ואף על פי כן וכל שכן דמותרין לתלמידי חכמים בשאר תשמישים אבל בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים בלבד הוא דאסור אפילו לתלמיד חכם כדפירשתי וכל זה דלא כמו שפירש ב"י דהשוה דעת רבינו עם דעת הרמב"ם..... ולענון הלכה כתב בשלחן ערוך (ס"א) להתמיר באכילה ושתייה שלא מדוחק אפילו לתלמידי חכמים. מיהו בבית המדרש יש להקל אפילו שלא מדוחק כדכתב הר"ן וכן פסק בהגהת שלחן ערוך:

מגן אברהם סימן קנא (6A)

ב מדוחק - הא דאי' בגמרא דרב אדא ורבינא הוו קיימי וגרסי אתא זילתא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי לאו משום מיטרא הוא אלא משום דשמעתא בעי צלות' משמע דמשום מטר אסור והיינו משום דמטר לא חשיב דוחק כ"כ דהרבה בני אדם הולכין בשוק בשעת הגשמים (ב"י). ול"כ דדוקא אכילה ושתייה שרי בב"ח הכ משום דלמדי' בב"ח כדמשמע בגמ' וז"ש בבה"מ ולכן מותרין לאכול ולשתות שם דאם יצטרכו לילך בכל פעם לאכול ולשתות בביתם יתבטלו מלימודם אבל אם אין לומדין בב"ח אסור' לאכול ולשתות שם וכמ"ש הר"ן דאטו תל"ח אינו מזהיר על מורא המקדש וז"ש הרמב"ם מותרין לאכול ולשתות מדוחק..... משמע דזה אפי' לת"ח אסור ואכילה ושתייה שרי לת"ח כפשוט' וז"ה בירושל' שת"ח מותר להתאסר בב"ח וכ"מ בטור שכתב ות"ח מותרים לאכול ולשתות משמע דאינן מיילי אסור וכמ"ל וכן בר"ן ע"ש וגם בהג"א מודה לזה אלא דס"ל דב"ח שרובב על תנאי הם עשויות ושרי אפילו בישובן לכל אדם. דהו' שם ותשכח כדברי דלא כמה שכתב הר"ב וא"כ ליכא מחלוקת כלל

(6B) דביושי שרי ס' קנא

ה"ל דין המצוה הרי"ט סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב.

(6C) נחצות הקטן ס' קנא

השולחן ערוך סי' קנא דלמדי' מ"ה וז"ל וכן פסק הרשב"א וכן פסק הרמ"ב וכן פסק הרמ"א וכן פסק הר"ן וכן פסק רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב.

ה"ל דין המצוה הרי"ט סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב. וכן בשם רמב"ם סי' קנא מ"ה ט"ז (ב) דאם נ"ב.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא עמוד א (7A)

ושמואל, למה לי לקדושי בבי כנישתא? - לאפוקי אורחים יד' חובתן. דאכלו ושתו וגו' בבי כנישתא. ואדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל: אין קידוש אלא במקום סעודה

המסכת פסחים דף קא עמוד א (7B)

דאכלו ושתו וגו' בבי כנישתא - וא"ת וקא אמרי' רב' בני העיר (מגילה דף כח). בתי כנסיות אין אוכלין בהו ואין שותין בהו. אע"ג דאכילה ושתייה של מצוה מותר דאמרי' בירושלמי שהיו אוכלים שם בקידוש החדש וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הברילה וברית מילה. מ"מ שאינה של מצוה... אפי' בשל ברבל אין אוכלין בהו דקאמר התם רבינו אדא בר אבהו שלא היו רוצים ליכנס בבית הכנסת מפני הגשמים אי לאו משום דשמעתא בעיא צילותא. והוא דקאמר התם בתי כנסיות של ברבל על תנאי עשוין היים לאחר שיתרבו שאין נוהגין בהו קדושה. וי"ל דלאו דוקא רבי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכין לבית הכנסת קרי' בי כנישתא ומשם היו שומעים הקידוש ולפי מה שפירשתי דמקום למקום בחד בית כשדעתו לאכול במקום אחר יש קידוש כו' אתי שפיר.

8A ספר אור זרוע ח"ב - הלכות ערב שבת סימן כג

ויש מתרצים קושי' רבינו נסים ואומר' דהכא מיירי בסעוד' שבת שהוא סעוד' מצוה ולהכי מותר לאוכלה בביהכ"ל כדאשכחן בירושלמי גבי סעודה של עיבור שנה פ"ק דפסחי' ירושלמי ר' ירמיה [בעין] בתי כנסיות ובתי מדרשות מה שיהו צריכין בדיקה מה צריכא ליה שכן מכניס' לשם בעיבדיו ובר"ח. פי' בסעודו' שהיו עושין בעיבור השנה ולעבר את התודש ופ' בן סורב ר' יוחנן הוה עייל לבי כנישתא בצפרא ומלקט פירורין ואכיל להון ואמר יהא חלקי עם מאן דמקדש ירחא הכא [חמשיית]:

8B תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק א הלכה א

ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה מה צריכה ליה שכן מכניסין לשם בשבתות ובראשי חדשים

8C תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ח הלכה ב

רבי יוחנן הוה עליל לכנישתא בצפרא ומלקט פירורין ואכיל ואמ' יהא חלקי אם מאן דקדש ירחא

9 הגהות מיימוניות הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יא הלכה ו

[ו] ולריצב"א נראה דלצורך בית הכנסת שרי לישן ולאכול אפילו בבה"כ ממש שהרי אפילו לצורך מצוה אחרת שרי כדאמרין בירושלמי דמגילה ודפסחים הלא היא כתובה סמוך בעמוד ע"כ: [ה] בירושלמי דמגילה ובירושלמי דפסחים גרסינן בתי כנסיות צריכין בדיקה מפני שאוכלין בהם בעבראות פירוש כשנקבצו שם לעבר שנים

10A תוספות מסכת מגילה דף כח עמוד ב

בתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשוין - רוצה לומר כל זמן שהן בטלין דהא חזינן בברייתא דלעיל וגם שהאמוראים לא היו רוצים ליכנס בהן בגשמים מפני גשמים אלא משום דשמעתא בעי צילותא והכא מיירי כשחרב דאז מהני התנאי נדווקא לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גזאל במהרה בימינו תפקע קדושתן אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת

10B תוספות ר"ד מסכת פסחים דף קא עמוד א

לאפוקי אורחין י"ח דאכלי בבי כמשתא. אי קשיא ממאי דאמרינן בפ' בני העיר בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן. יש לתרץ בבתי כנסיות של בבל שעל תנאי הן עושין ואע"פ שראויה שר' אלחנן זצוק"ל דחה זה התיירץ ואמר דאף באותן של בבל אסור לאכול ולשתות לא נראה לי דבריו אבל הנכון בעיני שאין אנו צריכים להידחק לכך אלא אפילו בבתי כנסיות שבארץ ישראל הנ"מ אנשי מתא אסורין לאכול ולשתות שם אבל האורחין מותרין הן שכל עיקר עשייתן מתחלה על דעת כן מעשין וה"ל אמרינן בפ' בני העיר גבי אין נאותין בהן אמר רב חסדא תכמים ותלמידיהון מותרין אמר ר' יהושע בן לוי מאי בי רבנן ביתא דרבנן אלמא בתר עיקר עשייתן מתחלה אזלינן: [מהדורת"ן]

11 שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנא סעיף א

בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בסילה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק. וי"א דבבה"מ אפי' שלא מדוחק שרי (ר"ן פ' בני העיר)..... לצורך בהכ"ג, מותר לאכול ולישן בתוכו..... ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצו לעבר השנה בבהכ"ג, מותר לאכול שם..... אם בשעת בנין בהכ"ג התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחרבנו; אבל ביישובו, לא מהני תנאי. ואפילו בחרבנו, לתשמש מגונה, כגון: זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאי; בד"א, בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבא"י, לא מהני שום תנאי.

12A שער הציון סימן קנא ס"ק יב

(יב) ואף דבירושלמי איתא בשם ר' יהושע בן לוי דבית הכנסת ובית המדרש לחכמים ולתלמידיהם, משמע דשניהם שוין הם, וכיון דבית הכנסת דווקא מדוחק הוא הדין בית המדרש, יש לומר דבאמת מי שלמד בקביעות שם, אם יצטרך לילך ולחפש מקום לאכילה ושתיה או לשאר תשמישין, גם זה בכלל דוחק הוא, וכמו שהאר"י המגן אברהם בזה, ונוכל לצרף לזה דעת האור זרוע דמתיר לתלמיד חכם בכל מקום:

12B תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק ג [דף עג סור ג]

ר' יהושע בן לוי אמר בתי כנסיות ובתי מדרשו' לחכמי' ולתלמידיה' ר' חייא ר' יסא מיקבלין בגו כנישתא רבי אימי מפקד לספרייא אין אתא בר מש גבכון מלכלך באורייתא לגבכון תהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמנוי

ט"ז אורח חיים סימן קנא (13A)

בהם מדוחק. - נ"ל דאורחים שרי לאכול שם דהא איתא בסימן רס"ט דאורחים אוכלים בבי כמשתא וה"ל קידוש במקום סעודה וכן הביא ב"י. בסימן זה בשם רמב"ן:

אליה רבה סימן קנא (13B)

ותמינה הא כתבו תוס' במגילה דף כ"ח [ע"ב ד"ה בתין] דהתם מיירי בחדר הסמוכה לבית הכנסת אבל בבית הכנסת גופיה אסור. וכ"כ תוס' [ד"ה ועייליה] והרא"ש [סי' ד'] ריש ב"ב [ג ע"ב]. וגם מ"ש שכ"כ ב"י בשם רמב"ן אינו ראייה, דמיירי בבית הכנסת שבבבל שנעשות על תנאי דמותר בזה, כמו דשרי בהתקנות בארון ותשמישי קדושה בסי' קנ"ד סעיף ח'. ומ"מ קלות ראש אסור כמבואר בסעיף י"א:

משנה ברורה סימן קנא (13C)

(ה) מותרים וכו' - וה"ה [ד'] דאם הוצרכו אנשי העיר לפי שעה להאכיל בהם אורחים עניים או להשגיבן שם דמותר אבל זהו רק דוקא [ה] בבתי כנסיות שבחוצה לארץ [ז] ויש אוסרין גם בזה ונראה [ז] דבמקומם הרחוק אין להחמיר בזה:

שער הציון סימן קנא ס"ק ד (13D)

(ד) ט"ז בשם הרמב"ן, וכפי מה שהעתק דברו בבית יוסף, והטעם, משום דבתי כנסיות שבחוץ לארץ על תנאי הן עשויות [פרי מגדים]. ולפי זה דעת הט"ז לפסוק דעל תנאי הן עשויות גם ביישובן, דלא כדעת המחבר לקמן, וגם דמה שאמרו בתי כנסיות שבבבל על תנאי עשויות, לא דוקא בבבל [ודלא כדעת המגן אברהם בסעיף קטן י"ב], וכן הוא גם כן דעת האליה רבה דברב לאו דוקא: (ו) הוא לפי דעת המגן אברהם דבבל דוקא על תנאי, ולכן החמיר בסימן רס"ט אות ב', עיין שם, וגם דבישוב לא מהני תנאי: (ז) כיון שהוא צורך מצוה:

מגן אברהם סימן קנא (14A)

ה לעבר השנה - ובסמ"ק כ' דסעודת מצוה מותר, ופי' בהג"ה כגון עיבור שנה שאין בה קלות ראש פי' דאין עליו בה אלא בפת וקטניות:

משנה ברורה סימן קנא (14B)

(כ) לעבר השנה - עיין במ"א שהביא בשם הגהת סמ"ק דלא הותר בסעודת מצוה אלא כגון סעודת עיבור שנה שאין בה קלות ראש שהיתה עשויה בפת וקטניות בלבד ור"ל לאפוקי סעודת מצוה שיש בה שכרות אסור אף בבית המדרש [פמ"ג ע"ש] [יד] ומ"מ הנהגין להקל לעשות סעודת סיום הש"ס בביהמ"ד מפני שאין להם מקום אחר מרווח לזה אין למחות בידם דיש להם על מי לסמוך:

שער הציון סימן קנא ס"ק יד (14C)

(ד) כי ידוע שיטת הרמב"ן ורשב"א חלק ד סימן רע"ח דבית הכנסת שבבבל על תנאי הוא אפילו ביישובן, ומותר לצרר עניים או לצרר רבים לפי שעה, ורש"י ואור זרוע גם כן סבירא להו דעל תנאי אפילו ביישובן, וגם יש מסחאות בירושלמי דגורסין בשבתות ובראשי חודשים ואז כדאי לא היה פת וקטניות בלבד

ערך השולחן אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנא (15)

וכן לצורך מצוה מותר כמו בזמן הקדמון שהיו נכנסים לעיבור השנה לבהכ"נ ולא היו הולכים לבתיהם כלל יכולים לאכול ולישן שם אך הם היו עולים רק בפת וקטניות וכן כשעושים סיום על מסכתא וכ"ש על יותר יכולים לאכול מעט בבהמ"ד דזהו סעודת מצוה ולקבוע שם סעודה גדולה נראה שאינו כדאי ואין לעשות כן רק בדוחק גדול וזהו דוקא בסעודת מצוה של ת"ת ולא של מצוה אחרת כסעודת ברית מילה או פדיון הבן או חתונה אסור דאין לזה שייכות לבהמ"ד:

ביאור הלכה סימן קנא (16A)

אבל ביישוב וכו' - הנה בפירושו דסוגיא דעל תנאי הן עשויות יש כמה שיטות. היינו שיטת התוספות והרא"ש דביישוב לא מהני תנאי ובחורבנו מהני. ושיטת רש"י והא"ז דאפילו ביישוב מהני תנאי. ושיטת הרמב"ן והר"ן וכן דעת הרשב"א בתשובותיו בחלק ד' דאפילו בחורבן לא מהני תנאי שישתמשו בו להדיא בשלא מדוחק אבל כשהוא מדוחק אפילו ביישוב מהני תנאי [מדוחק קרי כשהוא להאכיל העניים לצורך שעה או להשגיבן שם]. והנה אף שהמחבר העתיק לדין דביישוב לא מהני תנאי מ"מ נראה מדברי הט"ז בריש הסימן דכשהוא מדוחק וכו"ל יש לסמוך על הרמב"ן דאפילו ביישוב מהני והדין עמו שכן הוא ג"כ דעת הר"ן והרשב"א וגם יש לצרף לזה דעת רש"י וא"ז דס"ל דאפילו ביישוב מהני תנאי. ודע עוד דאפילו לדעת רש"י וא"ז דמהני תנאי אפילו ביישוב מ"מ לקלות ראש ממש כגון שחוק והיתול וכיצא בו פשיטא דלא מהני כדמוכח בגמרא להדיא עיין שם דאפילו חשבונות אסרו משום דהוא ג"כ קלות ראש

ביאור הלכה סימן קנא (168)

ואין אוכלין ושותין בהם - אסור לשתות מים בביהכ"נ ובביהמ"ד למי שאינן ת"ח תשובת רשב"ש סימן רע"ד. והמנהג עתה ששותין העם מים בביהכ"נ [ברכי יוסף] ואפשר שסומכין העולם על הסוברין דבתי כנסיות שבח"ל על תנאי הן עשויין ומועיל אף בישובן. ולפ"ז בא"י אין טעם להתיר. ונראה דמי שלומד בביהמ"ד אפילו שלא בקביעות יש להקל בזה כשצמא לשתות ד"ל דהוי בזה צורך מצוה כדי שלא יתבסל מלמודו. ועצם הדיו דאכילה לא חזר בשו"ע אם דוקא קבע או אפי' עראי אסור..... ומ"מ צ"ע:

שו"ת הרשב"ש סימן רעד (16C)

בבית הכנסת הם מתאספים קצת ראשי עם קדש התברים אל דבר י"י לקרות בפרשיות התורה כיום השבת ואם יצמא איש לקראת צמא יאתיו מים וישתה בבית הכנסת... לא טוב הדבר אשר המה עושים. שהרי בפרק בני העיר אמרין בברייתא בגמרא בתי כנסיות ובתי מדרשות אין מהגין בהם קלות ראש ואין אוכלים בהם ואין שותין בהם..... ואעפ"י שבעבור השנה ובקדוש החדש היו עושין סעודות גדולות והיו אוכלין שם בבתי כנסיות... וכן בפרק ערבי פסחים אמרו משום אורחים דאכלו ושתו בבתי כנסתא שנראה מזה שמוותר לאכול בבתי כנסיות. וראה לי דכי אסור לאכול ולשתות בבתי כנסיות היינו לשאר העם אבל תלמיד חכם מותר. וסעודות שהיו עושין בעבור השנה ובראשי חדשים תלמידי חכמים היו אוכלין אותם שם, וגם העדים שהיו אוכלין. אעפ"י שאפשר שיהיו עמי הארץ. היינו משום דגדולה מצוה בשעתה כמו ששנים במסכת בכורים..... ואורחים דאכלו ושתו בבי כנסתא, אפשר שהם תלמידים המכתתים רגליהם מעיר לעיר ובאים ללמוד תורה ואין להם מקום לדור אלא בבית הכנסת. ואם תאמר שהאורחים אלו עמי הארץ, נאמר לאו דאכלו ושתו בבית הכנסת ממש. אלא בבית הסמוך לבית הכנסת ומשם שומעין הקדוש.... ומה שחלקתי בין תלמידי חכמים לעמי הארץ שהחכמים מותרים ועמי הארץ אסורים. בירושלמי הוא מבואר. שאמרו שם עפרא דבי כנישתא דספריא ותלמידהון. וגם אמרו בירושלמי. ר' אמי מפקד לספריא אין אתי איניש לגביכון מלוכלר באורייתא תהוו מקבלין ליה ולתמריה ולמאניה. ופירוש מלוכלר משום כלומר שיש בו קצת תורה, וכמו שאומרים עמי הארץ בכאן למי שיש לו קצת תורה פלוגי יש בו ריח תורה. ונראה שהטעם הוא לפי שבתי כנסיות על תנאי זה הם עשויות שידורו בהם תלמידי חכמים ושיקראו בי רבנן ביתא דרבנן. וכמו שאדם בביתו אוכל ושותה וזאת ומטייל. כך ת"ח בבתי כנסיות. וזה כי אם יבא תלמיד מארץ רחוקה ללמוד תורה ולא יצמא אכסניא יתאכסן בבית הכנסת. וכיון שבביתם על תנאי זה מותר לאכול ולשתות שם, וכדאמרין התם בתי כנסיות שרבכל על תנאי הם עשויות. וכיון שהדבר תלוי בתנאי בשעת עשייתו. אפילו באורחים דלאו ת"ח מותרים אם נעשה על תנאי זה. ואעפ"י שהתירו דברים אלו לתלמידי חכמים. לא בכל מקום התירו אלא בשעת הדחק וכשאין להם מקום אחר לאכול ולשתות בו. דאמרין התם רבינא ורב אחא הוו קיימי..... דמשמע שאעפ"י שאמרו עפרא דבי כנישתא דספריא ותלמידהון. היינו כשאין להם מקום אחר ליכנס בו לאכול ולשתות ולהסתר שם מזרם וממטר. ונראה לי שלהתיר לת"ח לאכול ולשתות בבתי כנסיות אין צריך להתנות כך בפירוש אלא סתמו כפירושן. ובאורחים דלאו ת"ח צריך להתנות כך בפירוש. כך נראה לי:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן מה (17)

וכמדומני שבהרבה מקומות נוהגין להקל אף שלא בשעה"ד. ולצורך מצוה קצת כגון לאכול סעודה שלישית בשבת אף שאין צורך גדול שהרי יכול כל אחד לאכול בביתו נוהגין כמעט בכל המקומות להתיר. ואף לעשות משתה בקריאת החתן או בר מצוה נוהגין להקל. אף שאין ברור שיש בזה ענין מצוה. והחסידיים נוהגין בכל בתי כנסיות שלהן להתיר אף בדבר הרשות ממש כהא דאכילה ושתיה ביום היא"צ. א"כ מוכרחין לומר שנוהגין כרש"י והג"א בשם אור"י שמוותר על תנאי אפילו בישוב לאכילה ושתיה וכה"ג אף בלא דוחק. ונמצא שנפסק עתה כן להלכה אף אם אולי רק בדורות האחרונים התחילו לנהוג כן.

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן י (18)

ולכן לפי דברי הפוסקים הרבים הנ"ל שהתירו לסעוד סעודת שבת בביהכ"נ מפני שהיא סעודת מצוה. ברור הדבר שיש להתיר ג"כ סעודה שלישית בביהכ"נ. וכן מתבאר מדברי הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (פרשת בראשית סימן א' אות ז') ע"ש. ומה גם שזוה"ש שם בהלכה ובאגדה. ואין לך דבר גדול יותר מזיקי הרבים... וכן לדעת הר"ן שצרכי רבים מותר, גם סעודה זו שנעשית בקהל רב נחשבת כצרכי רבים. כדי שיוכלו להמשיך השיעור ותפלת המנחה עד סמוך לשקיעת החמה. ונתחילו הסעודה לפני השקיעה. וממשיכים אח"כ סעודתם עם דברי תורה. וידועים דברי הירושלמי (שבת פ"ג ט"ז ה"ג) לא ניתנו שבתות לישראל אלא לעסוק בהם בתורה. ובילקוט שמעוני (ר"פ ויקהל) אמר לו הקב"ה למשה. עשה לך קהלות קהלות ודרוש לפניהם הלכות שבת בשבתו..... וכן פשט המנהג לאכול בבית הכנסת בלימוד שעושים ביום פקודת השנה של אחד מיחיד הקהל. ומבצרים ברכות הנהגין על כל מיני מאכל שמביאים שם. וכיו"ב כתב המשנה ברורה (סימן קנ"א ס"ק כ') שהנהגים להקל לעשות סעודת סיום מסכתא בביהכ"נ מפני שהוא מקום מרווח. אין למחות בידם. שיש להם על מה שיסמוכו.

19

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן עג

בענין אכילת עראי בביהכ"ס, שדן כת"ר להשקות אכילת עראי בבית הכנסת לאכילת עראי בתפילין דאיתא בירושלמי ובשו"ע או"ח (סימן מ) שאכילת עראי מותר ולא אסרו אלא באכילת קבע, והרי איסור אכילה בביה"כ הוא משום קלות ראש, וגם בתפילין האיסור של היסח הדעת כתב רבינו יונה והובא בטור (סימן מד) שאינו אלא כשהוא בקלות ראש. הנה זה ברור שאיסור אכילה בביה"כ הוא אפילו באכילת עראי, ואעפ"י שלענין אכילה לא מפורש בשו"ע שאסור גם עראי, מ"מ לענין שינה מפורש בשו"ע (סימן קנא סעיף ג), אין ישנים בבה"כ אפילו שינת עראי, ויענין תוספתא מגילה (פ"ב י"א) בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש וכו', ואין אוכלים ואין שותים בהן ואין ישנים בהן, וכתב שם במנחת בכורים: ואין ישנים אפילו שינת עראי דכ"ש משתיה דהוי עראי, עכ"ל. ופשוט שלמוד זה בכ"ש משתיה ישנם גם לענין אכילת עראי. (ובביאור הלכה נסתפק בזה, אולם לפי שנתבאר גם הסעם של שינת עראי הוא משום דלא עדיף משתיה וה"ה לענין אכילת עראי). והנה, כת"ר בעצמו רצה לחלק בין ביהכ"ג לתפילין, ולומר שהאיסור של אכילה ושתייה בביהכ"ג הוא משום כבוד בית הכנסת ולא משום קלות ראש אולם דבר זה אם הסעם של איסור אכילה ושתייה בבית הכנסת הוא משום קלות ראש, לכאורה תלוי בשתי נסחאות הגמרא במגילה (דף כ"ח ע"א), דאיתא שם: ת"ר בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש, אין אוכלין בהן ואין שותין בהן, ופרש"י: אין אוכלין בהן כו' ולא גרסינן ואין אוכלין בהן דכולהו פירושא דקלות ראש הן וכו'. הנה מבואר ברש"י שזה תלוי בשתי הנוסחאות, שלפי הגירסא אין אוכלים בלא וי"ו, הוי אין אוכלים פירושא על קלות ראש, היינו שהגרייתא פירושי קא מפרש, שאכילה ושתייה בבית הכנסת זהו קלות ראש. אבל לפי הגירסא ואין אוכלים, בווי, זה דבר נוסף, דנוסף ע"ז שאין נוהגין בהן קלות ראש, גם אין אוכלים ושותים בהן. ולפי גירסא זאת לכאורה האיסור של אכילה ושתייה בביהכ"ג לאו משום קלות ראש הוא, אפילו אם נאמר שגם בביהכ"ג וגם בתפילין הוא משום קלות ראש, מ"מ ברור שאין להשוות האיסור של קלות ראש לענין ביהכ"ג לאיסור הקלות ראש לענין תפילין, ואין גדרו של זה כגדרו של זה, ואין ללמוד ביהכ"ג מתפילין לענין אכילת עראי, וכן מצינו שיש הבדל לענין לעסוק במלאכתו ובאומנותו שמוותר בתפילין, ובביהכ"ג אסור כל מלאכה, וע"כ שיש להבדיל בין קלות ראש האמור לענין תפילין ובין קלות ראש האמור לענין ביהכ"ג. ומצא שלפירש"י הסעם של איסור אכילה ושתייה הוי משום קלות ראש, ויש להבחין כאן בין קלות ראש בפעולה שיש בה קלות ראש מצד עצמה, ובין קלות ראש בפעולה שמצד עצמה איננה בגדר קלות ראש, אלא כשהיא נעשתה במקום קדוש כמו ביהכ"ג יש בה משום קלות ראש. והנה אכילה ושתייה מצד עצמן בודאי שאין בזה בגדר קלות ראש, שהרי הם דברים חיוניים לכל אדם, ורק בביהכ"ג קדושת בית הכנסת גורמת שאכילה ושתייה שם הם בגדר קלות ראש, ולכן הקלות ראש שאסרו בבית הכנסת כולל כל קלות ראש לרבות גם פעולה כזו שמצד עצמה אין בה משום קלות ראש, אלא שמכיון שבתוך ביהכ"ג הפעולה הזאת נחשבת לקלות ראש, יש בזה איסור לעשותה שם. משום כבוד ביהכ"ג, ובכלל איסור זה גם אכילה ושתייה. וכן הוא בכלל האיסור שם גם שאר אומנות ומלאכות שאעפ"י שמצד עצמן אין בהם משום קלות ראש, מ"מ במקום קדוש כביהכ"ג בכלל קלות ראש הם. משא"כ בתפילין, הרי שרש האיסור הוא משום היסח הדעת, אלא שלדעת רבינו יונה אין נקרא היסח הדעת אלא כשעומד בה מתוך קלות ראש, ובענין זה הגדר של קלות ראש הוא שתהא הפעולה מצד עצמה קלות ראש, ולכן אין בכלל זה אכילה ושתייה, מלאכה ואומנות, שהם דברים חיוניים לכל אדם ומצד עצמן אינם בכלל קלות ראש, ורק בסעודת קבע חייב לחלוץ תפילין משום תשש של שכרות, וכמ"ש רש"י ברכות (דף כג ע"ב) בהא דהנכנס לסעודת קבע חולץ תפילין, שפרש"י שם דהטעם הוא משום שמא ישתכר ויתגנה בתפילין. ובדבר זאת יש לפרש גם הא דאיתא שבביהכ"ג מותר לעשות סעודה של מצוה, וכתב המ"א שזה רק בסעודת פת וקטניות, ועו"ש בפמ"ג שכוננו שבפת וקטניות אין רגילות לבוא בה לידי שכרות, ולאפוקי סעודה שיוכל לבוא בה לידי שכרות, ועפ"י יש ליתן בזה טעם לשבח שבסעודה כזו שאין בה חשש שיבוא לידי שכרות, הרי מצד עצמה אין בה קלות ראש, ורק כשהיא במקום קדוש כמו ביהכ"ג בכלל קלות ראש היא, ולכן כשהיא סעודת מצוה, אז גם מצד קדושת המקום אין בזה קלות ראש, שדבר של מצוה מקומו במקום קדוש ומותר. משא"כ בסעודה ששכיח בה שכרות ומצד עצמה יש בה קלות ראש, גם כשהיא מצוה אסורה בביהכ"ג כיון שהיא קלות ראש מצד עצמה, ומ"ש לדון שהסעודה שלישית תהא נחשבת כסעודת מצוה, דאיתא בשו"ע (סימן קמא סעיף ד) דאפילו לצורך מצוה אחרת כגון שמקריבים לעבר השנה בביהכ"ג מותר לאכול שם, וכתב שם המ"א (ס"ק ה) בשם הסמ"ק, דסעודת מצוה מותר, הנה במג"א שם מסיים וז"ל: ופי' בהגה' כגון עבור שנה אין בה קלות ראש פי' דאין עולין בה אלא בפת וקטניות בלבד, וכונת המ"א היא משום שבסעודת פת וקטניות אין בה חשש שכרות, ולאפוקי סעודת מצוה שיש בה חשש של שכרות אסור (עיי"ש בפמ"ג). ובסעודת שבת בודאי יש תשש שכרות (ענין שער הציון ס"ק יד). איברא, שבספר או"ח (ס"ו כה) מבואר דגם סעודת שבת נחשבת כסעודת מצוה ומותר לאכול בביהכ"ג, והביא ירושלמי פסחים (פרק א, ה"א) דאיתא שם (לפי גירסא אחת), בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שיהו צריכים בדיקה, מה צריכא ליה, שכן מכניסין לשם בשבתות ובראשי חודשים, אולם בתוס' פסחים (דף קא, ד"ה דאכלו) מוכח דסעודת שבת לא נחשבת כסעודת מצוה לענין שיהא מותר לאכול בביהכ"ג, שהקשו בהא דמקדשים בביהכ"ג לאורחים, הרי אסור לאכול בביהכ"ג, ותימצו דלאו דוקא בי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכים לביהכ"כ וכו' והר"ן תירץ דאפשר דאורחים מותרים, שמצות הרבים היא שאוכלים שם מקופה של צדקה של בני העיר, ומדלא תירצו בפשיטות דסעודת שבת הוי סעודת מצוה, משמע דסעודת שבת לא נחשבת כסעודת מצוה לענין שיהא מותר לאכול בביהכ"ג, וכנ"ל. וההיא דירושלמי דפסחים שהביא האו"ח ענין בקרבן העדה שפי' שם שכן מכניסים לשם בשבתות שהאורחים אוכלים בשבתות בביהכ"ג, כדאיתא בערבי פסחים עכ"ל. ואפשר שכן יפרש גם הר"ן דהפי' בירושלמי הוא בשבתות שהאורחים אוכלים שם, ומשום מצות הרבים נעו בה שאוכלים שם מקופה של צדקה וכנ"ל.

20 זע ארצות בית הכנסת אבות א

בבתי כנסת ובמדרש אין אכלים וטופס כהם כמ"ס ספסל
ברם ס' ק"ל, והתקנים ששבר סו ס"ו ים לם
קט"ו ככ"ו מיוחדת רק להקלה והאחת קורק חתם בית המדרש
ושמתי כהם אכלים כיום יח"ל מתי מוטת וטופס י"ג עם שאין
טופסין ק"ו צב"ס"ל הקים עתה חתם בית המדרש, אחר לז
קלה חתם סכן מהכב שטום ככהה מקומות מופתיעים כי צב"ס"ל
לחד ים צו פטר להקיה ביעי פטרק (עזה סב"ל ענין סיכ"ו
לביה"ד) אכלים וטופס למה סכ"ד, וכל גבי רדי מנגד זה אין
ל יסור וחס כהגו כי בשור מקומות סלי סוח כלהת רשנו רבנן
דיהנין סב"קן בלוצייתא פידית רבנן בינה סח חתם להפיד סכ"ד
ביסוד ביה"ד סלח יתקרו לעם האוכל ליקר מוקמים לביסוד חתם
ועטוס כמ"ס ס"ח ותמורהם מופים ללכל ולסחם כהם מוחק
כחכ פד"מ"ל יח"ל וצב"ס"ד הפיע סלח מוחק פרי וקוס הל"ח
סחח קשרים לכל סקרא כהם בית המדרש סכ"ד ללכל ים סלח
מוחק דלח חלפין ככר סחח, חלח כים מדרס סוח מקוס קצו
לעמק כפרס כל סוח ולכן מוטו חלחלו וקסו צו ולא יתקרו
לכטל סמ"ד כר ליקר למחוס חלח ללכל ים סקרה לא נפסס
למ"ס חלח צב"ס"ל סרק לעמום למח"ס עם ספרה ללכל עם
מוחק, וכל זה פקוס ומיאר כדברי סוסיקוס חלח למר כמן
לכטו קן מקוס קרעסס לכ כ"ו סחס ס"ו דלח סכ"ד כהנין
ק"ה ס"ח דמח דמחי חלח לכ"ו סכ"ו סכ"ו יעו דלח לכסחם
כהם כרבעו חלח כהנין לא סחי חלח חלח סכ"ד חלח סלח
מושל לכטל חלח כהנין חלילה ועסח ע"י מקר"י חלח חלח
כמ"ס סכ"ה"ל עם סק"ד כ"ו למר לכ כ"ו סחס חלח לא סחי
וסי"ס סכ"ה"ל סק"ד חוקה כ"ו סכ"ו ס"ס עם סכ"ס ולא

המקום כי בכל מקום וכבר נלמדו חן קום חתם חלח לרש"י חן
לם על מה למח"ד חלח חכנו דברי בלוחים כלהס חתם
חלחיו כר"ט ולרש"י לא יסח עם פופים וכן סחם סוסקוס
כ"ו ק"ה ס"ד דמחכמ"ס לביס"ו לכ"ו סכ"ס מוקים ללכל
וכח עם כ"ד חלח סכ"ס"ס כהם סכ"ס"ס דמחרם חלח סכ"ד
כ"ו ס"ד וכח הגלון כ"ו ח"ד יח"י כ"ו סכ"ד סכ"ס חלח סכ"ס
ח' סק"ו דמוסור ליוסם לכ"ו לסקת על כ"ו רכ"ס סלח
והסר לכסחלה לכסח עם סכ"ס חלח סח"ס סכ"ד ס"ס כ"ו
ח"ד חוקה סכ"ס חלח חוקה ללכל עם וקסחם חלח ס"ס
סכ"ה כהם סכ"ס סכ"ס חלח חלח סכ"ס חלח סכ"ס
ויואל מתי דמסכר לא חמטו לכ"ו סכ"ס חלח חלח סכ"ס
סכ"ס חלח סלח כרחה ולא קחטו סכ"ס חלח ללכל חלח
כמקוס סח"ד ללכל לכו, חלח וכן ר"ו סכ"ס חלח ס"ס
מחור"ס ס' ורלחי עם כ"ו ס"ו צב"ס"ל חלח סכ"ס כהם
כחסם חלח סכ"ס סכ"ס חלח יסו ללחוד חלח יסו ללחוד
כחם לוחוד וכן סח קסוסוס חלח חלח ח"י מוסק סכ"ס חלח
לכ"ו ו"י דלחוד וכן סח סכ"ס חלח סכ"ס חלח סכ"ס חלח
חלח חלח סכ"ס חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
חלח חלח סכ"ס חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
סכ"ס חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
כסח"ס חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
לכ"ו חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח
חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח חלח

שם ימים וס"ס ושלוחי ישיבת כ"כ הנהלים וסכ"ס
דוקא אינית קבע אמר כהר"ט או אמרל אינית ארעי, ויש להציג
רא"י דאמיל ארעי אמרל ט"י ושלחי פסחים ח"ד, בב"י דחתי כנסיות צר"תי
בדוקת סכ"י לפי שאוכלים עם בעיבור השנה כשנקבצים לעפר שנים, וחס
אכרת ארעי מרחל אי"כ ברא"י וסר"ו, והנה"ל שפ"ס סכ"ס חלח חלח
ולש"ס דאמ"י ארעי אמרל
המנהג לדחתל אכילת ארעי כמו סתי מונות ושלחית כוס קסין יי"ש אחר התפלה
וחמשה"ל ששום שעי"ס ר"ב קובעים ליתור אחר התפלה משנה וכוונת וכוונת
ש"י שזא יחבטלו מלימודם מחתה חולשח ר"כא, ונהגו"י שכ"ע יכ"ס סכ"ס חלח חלח
כנה"י טיני סת"ה ששום דאכילת עיונים מצוה י

21 קצות השולחן בב"י השולחן ס"כ ס' ס' ו', גם מנהגנו לעשות
סעודה שלישיה של שבת בכה"מ, ועושין סעודות גדולות ביום ויש כסמי
וחסידי פולין נוהגין לעשית סעודה בכה"מ ביום הילולא של צדיקים דכיון
שהסעודה היא לכבוד התורה וכבוד שמים מתרבה על ידה, אין בה שום
קלות ראש ח"ו, וכמה מצות סצטרפות נוה דבקבו"ן של ישראל וראי נמצאים
ח"ח בכ"ף סק"ס ואסרו רז"ל (ברכות ס"ד) כ"ף הנהנה כסעודה שתי"ח שרוי
בתוכה כאלו גהנה מויו השכינה וחובא להלכה כס"י קנ"ו ד, גם גופא דעובדא
לעשיה יוסא טבא לרבנן הוי מצוה כמו דאיתא (ברכות ס"ו) רבי יורא ח"ס
עי לנביא רבי אבהו קיבל עליה אי מהפח קטינא ח"ד עקי עבידנא יוסא
טבא לרבנן, משמע דרבי אבהו קיבל עליה מצוה זו כעין שגדרין צדקה בעת
צרה, וגם כמה עניים רעבים שנהגים מהסעודה ומהקיים מצית צדקה בזה, וע"י
מנילה י"ב וכשישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי השבחות
עיי"ש שוהו אפי"ו כטוב לביס ביין, ור"ב צא חיישינן שאם ישחכרו יקלו ראשי